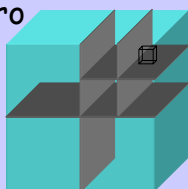

Makro

Nano

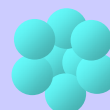
Molekula (sub-nano)

Chemie

Fyzika

OBSAH

Úvod:

- o Volné klastry - nanočástice
- o Motivace: → „létající nanolaboratoře“

Experiment:

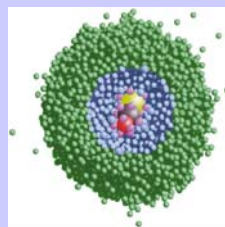
- o Aparatura, Molekulové paprsky
- o Fotodisociace molekul → klastry

Příklady:

- o Halogenvodíky $HX(H_2O)_n$ - *atmosférická chemie, ozonová díra*
- o Klastry molekul pyrolu - „*bio*“
- o Molekuly vzácných plynů

Co to jsou klastry?

Soubory částic: atomů/molekul

Vazby mezi částicemi

Energie λ [nm]

molekuly: chemické (kovalentní) vazby ~ 5 eV 250

klastry: slabé mezimolekulové interakce ~ 0.1 eV 10000
(van der Waalsovské interakce Ar-Ar, vodíkové můstky)

Co to jsou nanočástice?

nano = 10^{-9} ; rozměr molekuly ~ 1 Å = 10^{-10} m

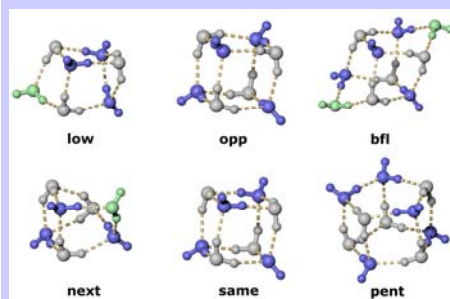
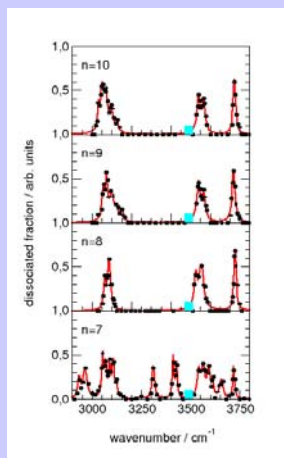
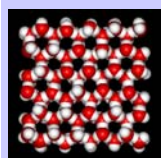
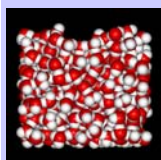
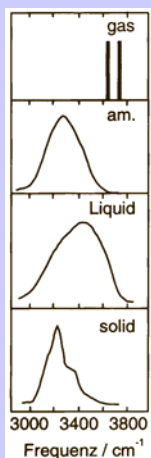
nanočástice = klastry 10-10 000 molekul

Proč klastry studujeme?

Motivace I

Klastry

molekula $M \rightarrow M_n, n = 2, \dots, 10^3, \dots \rightarrow$ makroskopický materiál
vlastnost molekuly $\rightarrow f(n) \rightarrow$ vlastnost materiálu

Motivace II

unikátní vlastnosti klastrů $\neq$ molekuly, kondenzovaný stav

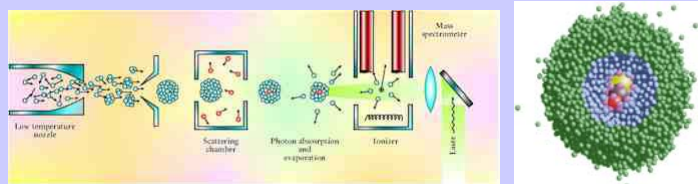
Např. chlazení volných klastrů ve vakuu odpařováním částic z povrchu

$$T_{\text{body}} \approx 37^\circ\text{C} \approx 310\text{ K}$$

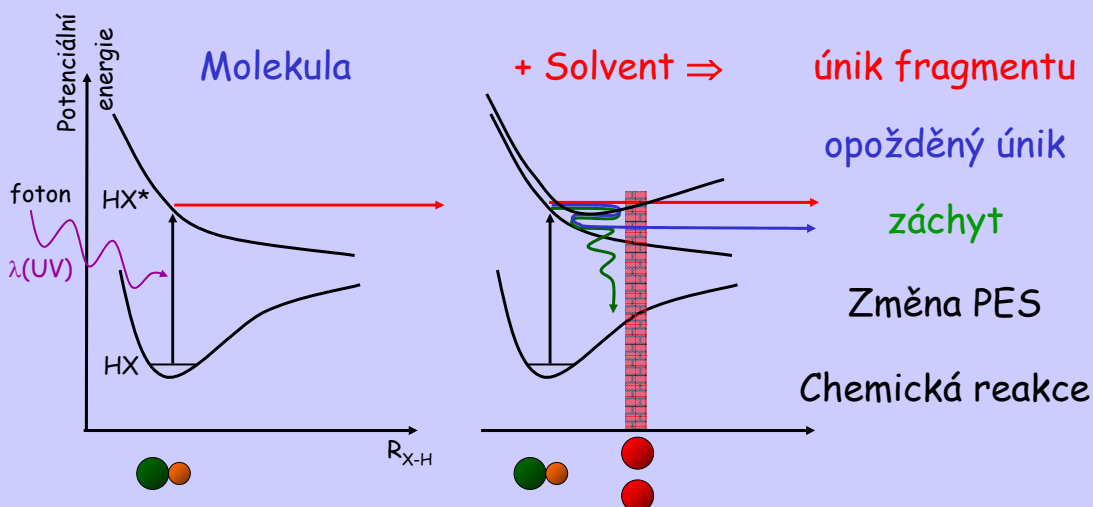
$$T_{\text{He-droplet}} \approx 0.37\text{ K}$$

Spektroskopie molekul v heliových nanokapičkách:

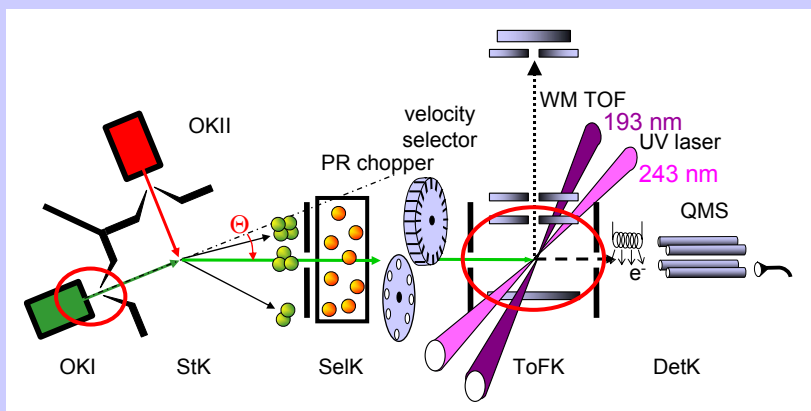
„létající nanolaboratoře“

Fotolýza molekul v prostředí látky

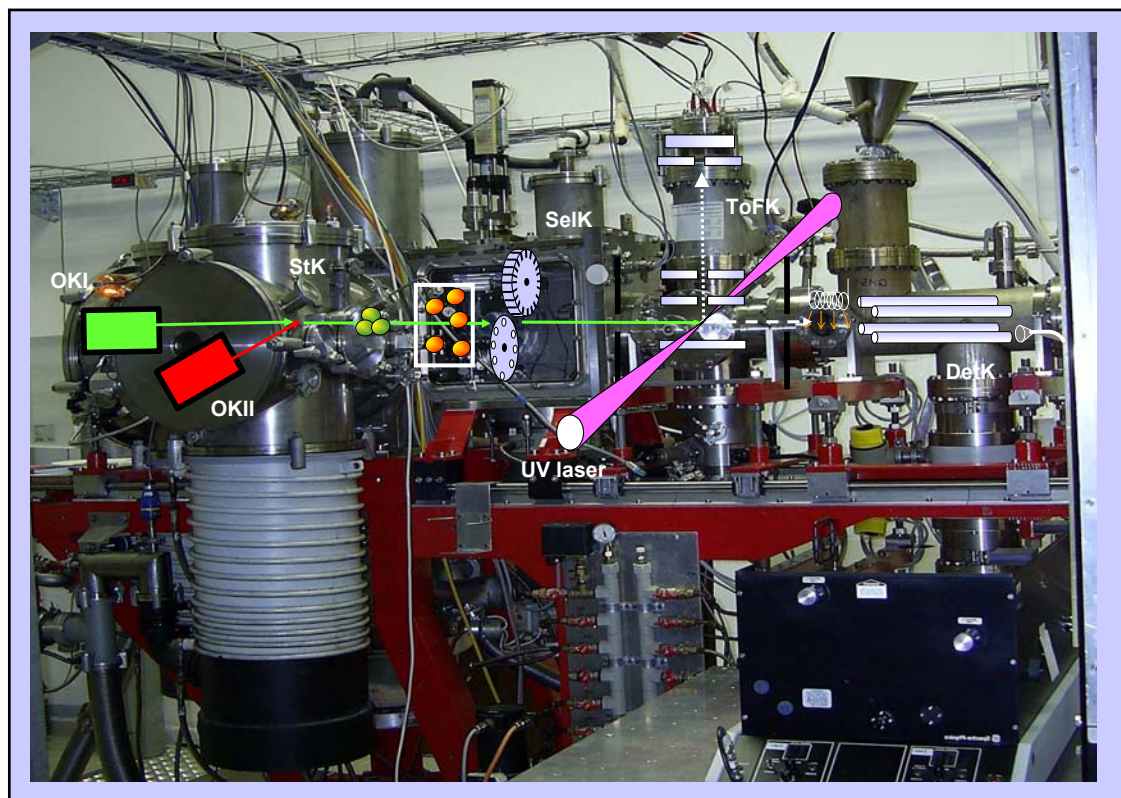

- Klastry:**
- měření veličin v makroskopické látce nepřístupných, např. E_{kin}
  - vlastnosti = $f(n)$
  - konečný počet molekul $\Rightarrow$ teoretické výpočty

Experiment

- **Molekulové paprsky:** rychlostní poměr, úhlové rozdělení
- **Výběr velikostí neutrálních klastrů:** elastický rozptyl
- **Fotodisociace:** ArF/F₂ 193 nm; Nd:YAG-Dye-WEX: 243 nm (2+1)REMPI H(2s)
- **WM TOF:** kinetická energie H⁺: Kinetic Energy Distribution - KED
- **QMS:** hmotnostní spektrometrie

Motivace III

Astrochemie, chemie atmosféry: nukleace v mracích, heterogení reakce v PSC $\Rightarrow$ **ozonová díra**

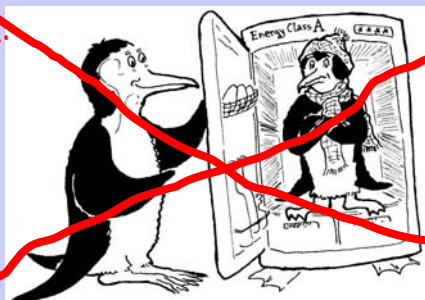
Proč je ozon důležitý?

Absorbuje UV záření ze slunce...

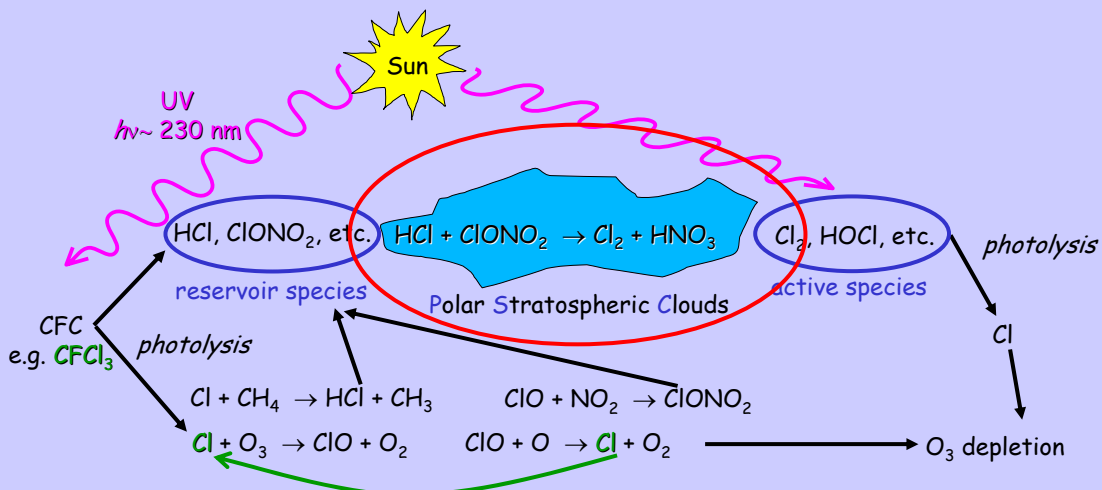
Ozonovou díru způsobuje znečištění ovzduší freony...

Proč se tvoří ozonová díra nad Antarktidou?

hypotéza.

Proč se tvoří ozonová díra nad Antarktidou

Heterogení chemie na částech ledu v polárních stratosférických mracích (PSC)

Stratosféra suchá $\Rightarrow$ PSC pouze v oblastech s extrémě nízkými teplotami $\Rightarrow$ póly

Polární stratosférické mraky

Acidická disociace HCl

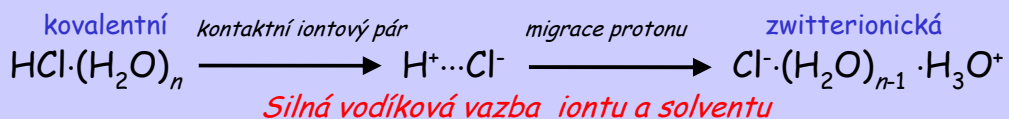
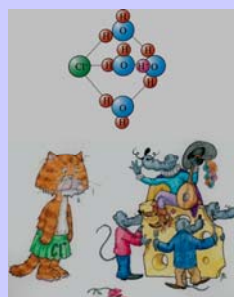
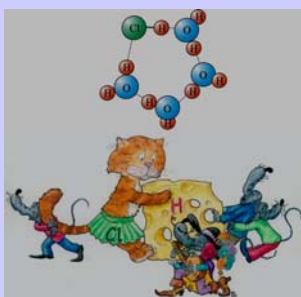

1 kg HCl $\rightarrow$ H⁺ + Cl⁻ $\Rightarrow$ Energie 10.7 kWh

Společenské chování molekul (Molekulární sociologie):

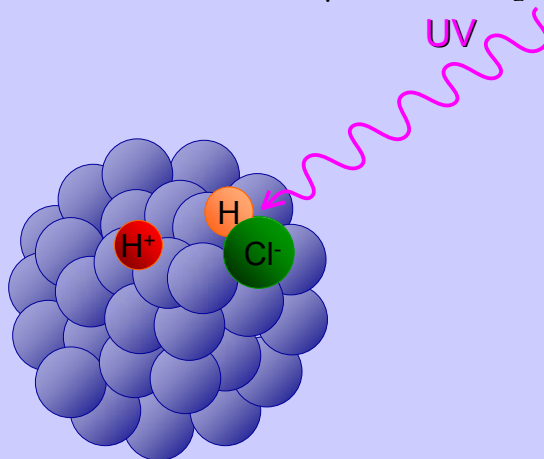
H₂O jako molekulový „Don Juan“

Příklad I: Fotolýza halogenovodíků na ledových nanočásticích

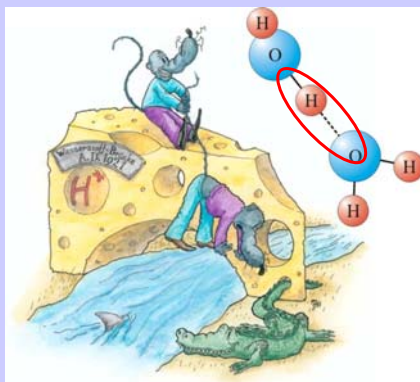
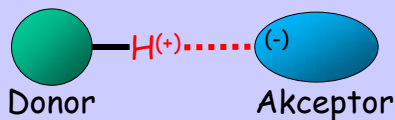
Jsou molekuly HCl na ledových částicích v PSC acidicky disociovány?

Experiment v naší laboratoři: laserová fotolýza HCl na H₂O klastrech

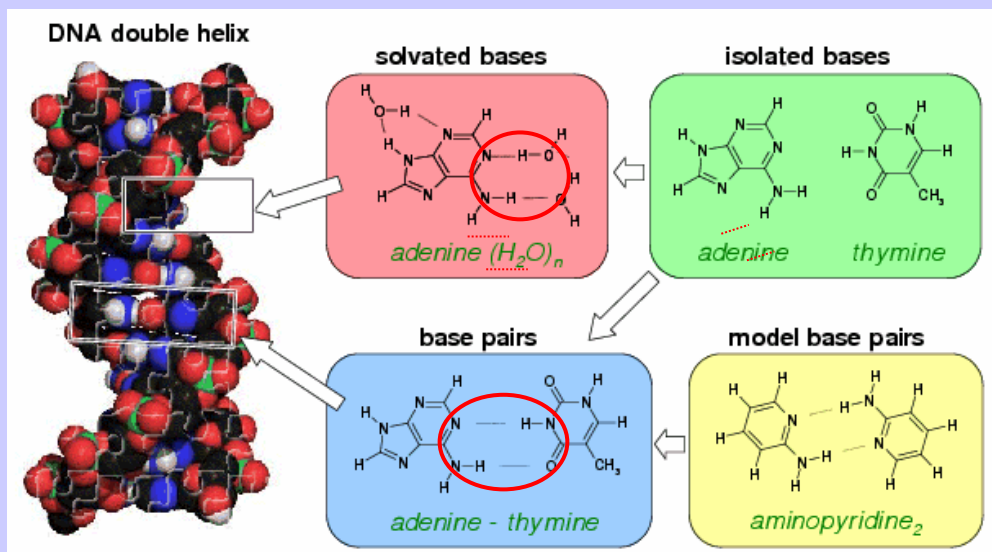
Příklad II: Fotolýza biomolekul v prostředí klastrů

Vodíkový můstek: most z laboratoře k životu

Fyzika - Chemie - **Biologie**: led - ... - DNA

DNA molekula

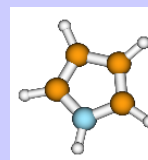

Fotolýza biomolekul v klastrech

Pyrrole C_4H_5N : "nejjednodušší biomolekula"

UV-Chromofor v biomolekulách (porfyriny)

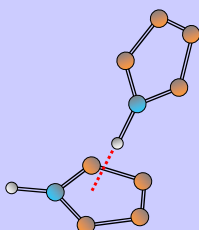
⇒ množství studií v **plynné fázi**

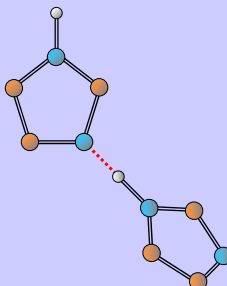
Fotochemie v přírodě: prostředí ⇒ klastry

Dimery:

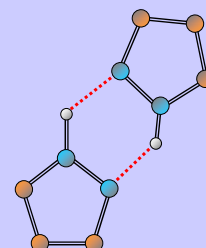
Pyrrol
N-H... π vazba

Imidazol
H-vazba

Pyrazol
H-dvojná vazba

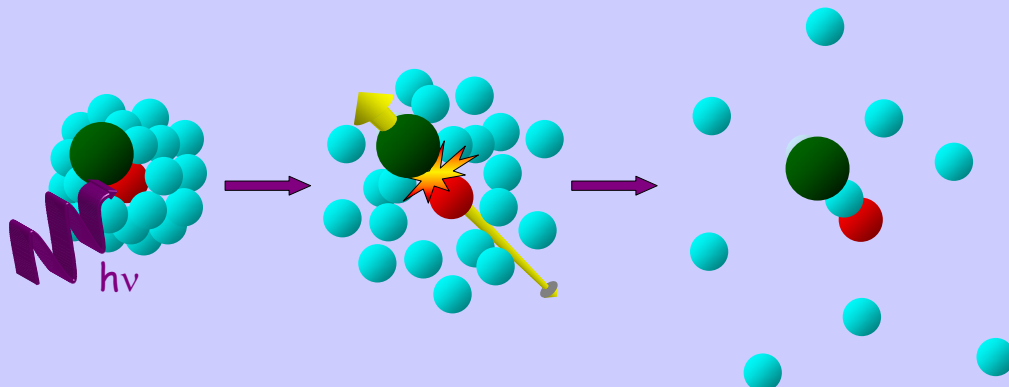
Příklad III: Nové molekuly inertních plynů

Chemie *inertních* atomů $\Rightarrow$ Hydridy $H-Rg-X$

Rg= Xe, Kr, (Ar); X= elektronegativní skupina (Cl, Br, I, CCH, C_6H_5)

Vznik fotodisociací v maticích vzácných plynů

Rg_n klastry= létající nanomaterie (*nanoreaktory*)

Shrnutí

- o Volné klastry - nanočástice
- o Experiment: Fotodisociace molekul $\rightarrow$ klastry

Příklady

- o $HX(H_2O)_n$ *atmosférická chemie, ozonová díra*
- o Klastry *bio*-molekul
- o Molekuly vzácných plynů

Laboratoř laserové fotochemie v molekulových paprscích

(<http://www.jh-inst.cas.cz/~farnik>)

Volná místa pro studenty: BSc, MSc, PhD

Max-Planck Institut für Dynamik
und Selbstorganisation Göttingen, Germany

Udo Buck

Poděkování:

J. Heyrovský Institute of Physical Chemistry

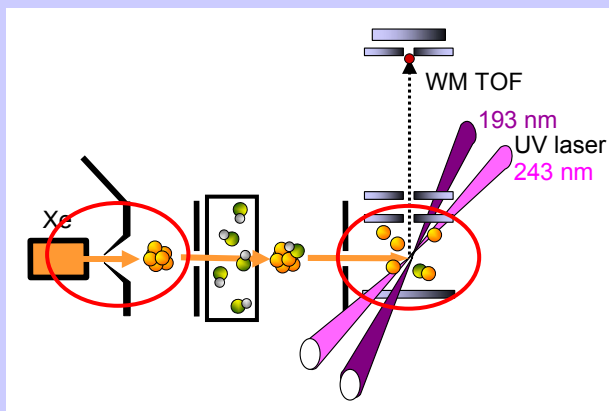
Viktoriya Poterya

Ondřej Votava

Václav Profant

Petr Slavíček, Milan Ončák (VŠCHT, Prague)

Experiment

◦ Molekulové paprsky: rychlostní poměr, úhlové rozdělení

◦ Fotodisociace:

ArF/F₂ 193 nm; Nd:YAG-Dye-WEX: 243 nm (2+1)REMPI H(2s)

◦ WM TOF: kinetická energie H⁺: „Kinetic Energy Distribution” - KED

UV-Laser System

193 nm: ArF/F₂-Excimer laser

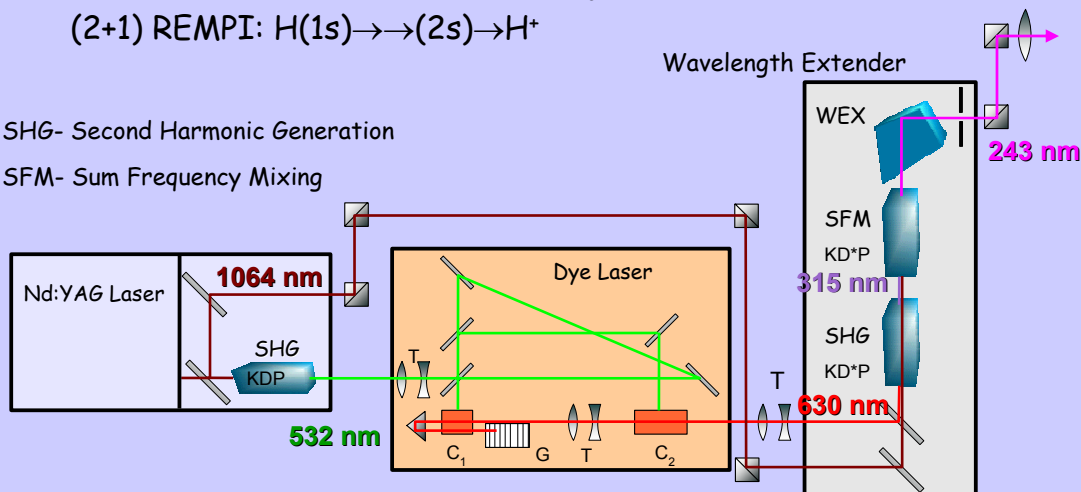
Wavelength region: 217 nm - 432 nm

243 nm: 1.8 mJ/pulse, 5ns, 10 Hz $\rightarrow \omega_0 \approx 14 \text{ mm} \Rightarrow 0.4 \times 10^{11} \text{ W/cm}^2$

(2+1) REMPI: $\text{H}(1s) \rightarrow \rightarrow (2s) \rightarrow \text{H}^+$

SHG- Second Harmonic Generation

SFM- Sum Frequency Mixing

Jak klastry vytváříme?

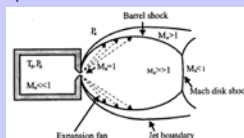
Expanze molekul do vakua: ($\lambda \ll d$) $\Rightarrow$ srážky

- urychlení ve směru expanze
- zpomalení (chlazení) ve směru kolmém $\Rightarrow$ zúžení rozdělí rychlostí

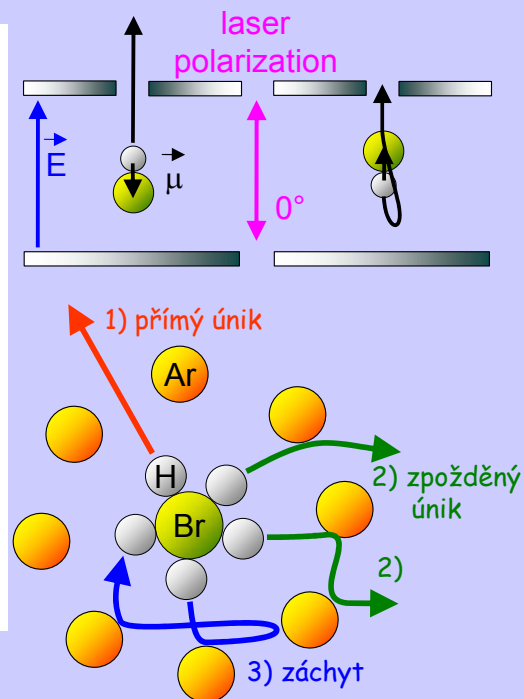
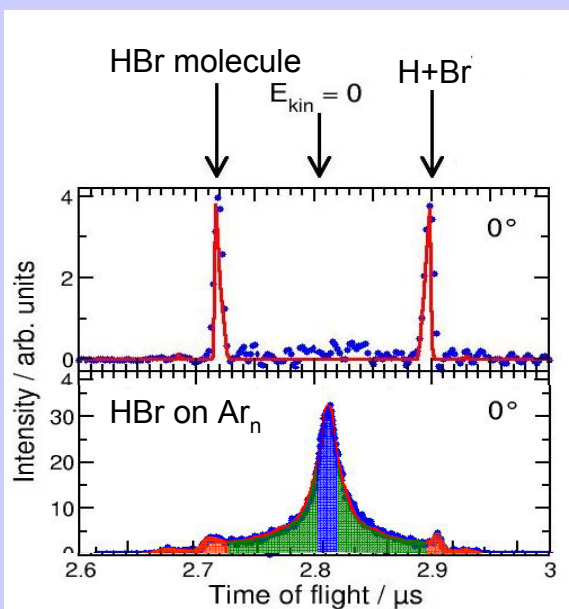
Maxwell-Boltzmann: $c = \sqrt{3kT/M}$ $v_{Ar} = 380 \text{ m/s}$

Supersonická expanze: Mach $M = c/a \gg 1$, $a = \sqrt{\gamma kT/M}$ $\gamma = c_p/c_v$

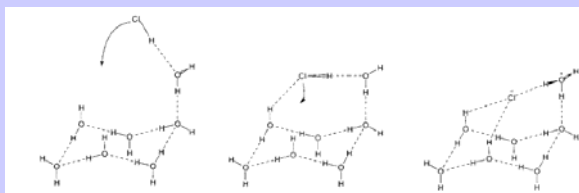
- chlazení rotační (vibrační) energie molekul
- tvorba klastrů

Photodisociace molekuly v WM TOF

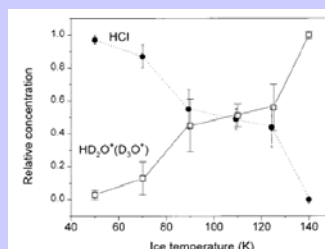
Povrch ledu a ledových nanočástic

Teorie: modelové povrchy ledu

Buch JPCA 106(2002)9374, Voegelé Angew. Chem. 42(2003)2114

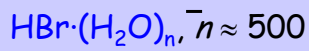
Experimenty: teplotně kontrolovaná desorbce, X-paprsková absorpční spektroskopie, FTIR spektroskopie, reaktivní rozptyl Cs^+
 $\Rightarrow$ disociace závisí na teplotě $\sim 80-120$ K

Kang et al. JACS 122(2000)9842

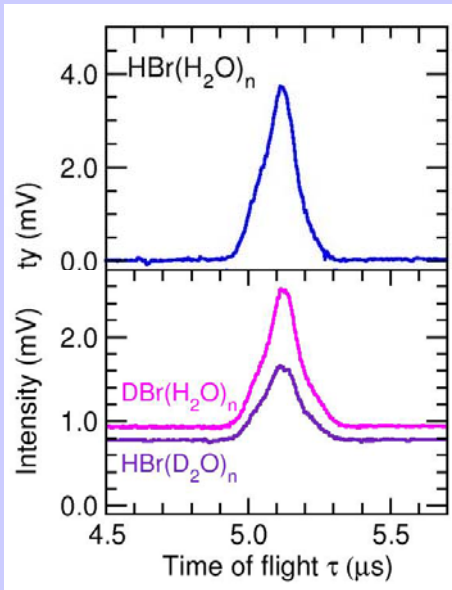
Jak vypadá molekula HX na volné nanočástici ledu?

HBr na nanočásticích ledu

acidická disociace: $\text{Br}^- \cdots \text{H}_3\text{O}^+ \Rightarrow \text{H} \text{ signál}$

HBr kovalentně vázaná $\Rightarrow$ H signál

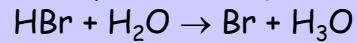

H $\Leftarrow$ přítomnost HBr na $(\text{H}_2\text{O})_n$

Ne z HBr ani z H_2O

Hydronium H_3O^+

Poměr H v H_3O^+ : DH_2O : $\text{D}_2\text{HO} = 3 : 2 : 1$

Signal intensity: 3 : 2.1 : 1.0

Mechanismus:

